

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Katowicach

LKA.411.001.06.2022

Pan
Krzysztof Dudziński
Wójt
Gminy Bolesław
ul. Główna 58
32-329 Bolesław

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I/21/008 Działania właściwych organów i instytucji w związku z zaprzestaniem działalności Kopalni Olkusz-Pomorzany w Zakładach Górniczo-Hutniczych "Bolesław" wpływającym na funkcjonowanie trzech rzek: Sztoły, Baby i Białej

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana

Urząd Gminy Bolesław, ul. Główna 58, 32-329 Bolesław.

Kierownik jednostki kontrolowanej

Krzysztof Dudziński, Wójt Gminy Bolesław, od 8 grudnia 2014 r. do nadal.

(akta kontroli str. 5-8)

Zakres przedmiotowy kontroli

1. Uczestniczenie samorządów w wydawaniu decyzji i pozwoleń mających związek z likwidacją Kopalni Olkusz-Pomorzany.
2. Udział mieszkańców w procesie likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany.
3. Minimalizowanie szkód środowiskowych w trakcie likwidacji kopalni Olkusz-Pomorzany.

Okres objęty kontrolą

Od 1 stycznia 2018 r. do dnia zakończenia czynności kontrolnych (badania kontrolne obejmą również działania i zdarzenia zaistniałe przed 1 stycznia 2019 r., w przypadkach, gdy miały wpływ na działalność objętą kontrolą).

Podstawa prawna podjęcia kontroli

Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹.

Jednostka przeprowadzająca kontrolę
Kontroler

Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach

Mirosław Sekuła, doradca techniczny, upoważnienie do kontroli nr LKA/62/2022 z 22 marca 2022 r.

Stanisław Tarnowski, główny specjalista k.p., upoważnienie do kontroli nr LKA/61/2022 z 22 marca 2022 r.

(akta kontroli str. 1-4)

¹ Dz. U. z 2022 r. poz. 623, dalej: „ustawa o NIK”.

II. Ocena ogólna² kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

NIK pozytywnie ocenia działalność Urzędu w badanym zakresie. Urząd aktywnie uczestniczył w działaniach mających na celu zapobieżenie negatywnym skutkom likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany³, w szczególności w zapewnieniu wody pitnej dla mieszkańców Gminy. Społeczność lokalna była informowana o możliwych negatywnych skutkach likwidacji Kopalni. Wójt Gminy Bolesław, we współpracy z innymi partnerami zgłaszał do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Krakowie⁴ bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku, w związku z przewidywanym rozpoczęciem procesu likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany. Obszar i teren górniczy⁵ Kopalni Olkusz-Pomorzany, na którym prowadzona była eksploatacja rud cynku i ołowiu, obejmuje znaczną część terenu Gminy, stąd doświadcza ona znacznych bezpośrednich skutków wcześniejszej działalności oraz obecnej likwidacji Kopalni, wśród których zmniejszenie przepływu wody w rzece Białej wydaje się nie być najistotniejszym problemem. Obserwowane zmiany dotyczą głównie powstania groźnego zapadliska a także powstania na terenie Gminy wypiętrzonych ok. 50 m ponad poziom terenu uciążliwych osadników poflotacyjnych odpadów o powierzchni ponad 100 ha, zawierających około 60 mln ton szkodliwych dla życia biologicznego odpadów z kilkudziesięcioletniej eksploatacji rud cynku i ołowiu przez Kopalnię. Wody odprowadzane z osadników zasilają Kanał Dąbrówka i następnie rzekę Białą. Rekultywacja tych osadników jest jednym z głównych problemów Gminy i wymaga współpracy z Zakładami Górniczo-Hutniczymi Bolesław SA⁶, będącymi następcą prawnym likwidowanej Kopalni. Teren Gminy znajduje się w obszarze tzw. leja depresji⁷, co po zaprzestaniu pompowania wód dołowych może przyczynić się do powstania podtopień i zalewisk, a także skażenia wód podziemnych. Potencjalne obszary podtopień i zalewisk zostały określone w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego⁸.

Istniejący stan prawny uniemożliwił aktywny udział społeczności Gminy w opiniowaniu Planu ruchu likwidowanej Kopalni Olkusz-Pomorzany. Także uwagi Wójta, ujęte w opinii przedmiotowego Planu ruchu nie zostały uwzględnione w decyzji Dyrektora Okręgowego Urzędu Górniczego w Krakowie o zatwierdzeniu Planu ruchu likwidacji Kopalni.

² Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

³ Dalej także Kopalnia.

⁴ Dalej także RDOŚ.

⁵ Obszar górniczy jest to przestrzeń, w której przedsiębiorca górniczy jest upoważniony do prowadzenia eksploatacji górniczej na podstawie koncesji, natomiast teren górniczy oznacza przestrzeń objętą przewidywanymi skutkami działalności górniczej. W przypadku terenu Gminy Bolesław, granice obszaru i terenu górniczego są zbliżone.

⁶ Dalej: ZGH „Bolesław”. W dniu 7 listopada 2012 r. Zarząd prywatnej spółki Stalprodukt S.A. zawarł ze Skarbem Państwa umowę, w wyniku której Stalprodukt S.A. nabył 10 961 600 akcji imiennych spółki Zakłady Górniczo-Hutnicze „Bolesław” S.A. (ZGH „Bolesław” S.A.) z siedzibą w Bukowni, stanowiących 86,92 proc. jej kapitału zakładowego.

⁷ Lej depresji (lej depresyjny) – jest to strefa obniżenia powierzchni piezometrycznej, czyli zwierciadła wód podziemnych wywołanego odwadnianiem poziomów wodonośnych. Lej depresji powstaje w wyniku zmian hydrodynamicznych związanych z drenażem wód (odwodnieniem) w obrębie wyrobiska. Istnieje kilka metod wyznaczania leja depresji i w zależności od przyjętej metody, powierzchnia leja może się znacznie różnić. Problem opisano w miesięczniku Wyższego Urzędu Górniczego „Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” nr 2(330) 2022 r. W przypadku leja depresji wywołanego działalnością Kopalni Olkusz-Pomorzany, jego wielkość szacowana jest przez różne środowiska naukowe w przedziale 300 – 1000 km².

⁸ Dalej: MPZP.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowe⁹ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Działania Urzędu Gminy Bolesław w części dotyczącej likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany

Opis stanu faktycznego

Gmina Bolesław jest gminą wiejską, leży w północno-zachodniej części województwa małopolskiego, na terenie powiatu olkuskiego na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Zajmuje powierzchnię 41,42 km², zamieszkuje ją 7 747 mieszkańców¹⁰. Urząd Gminy Bolesław¹¹ jest jednostką budżetową Gminy, przy pomocy której Wójt wykonuje zadania. Szczegółową organizację Urzędu oraz zasady jego funkcjonowania określa regulamin organizacyjny, stanowiący załącznik do zarządzenia Wójta nr 3/2015 z dnia 29 stycznia 2015 r.¹²

Północno-wschodnią część terenu Gminy obejmuje obszar oraz teren górniczy Kopalni Olkusz-Pomorzany. Teren Gminy zlokalizowany jest w większości w obszarze leja depresji, wytworzonego w okresie działalności kopalń rud cynku i ołowiu, określanego w różnych dokumentach w przedziale od 300 do nawet 1000 km².

(akta kontroli str. 9-59, 664)

1.1 Wydobycie rud ołowiu od co najmniej tysiąca lat oraz rud cynku i ołowiu od początku XIX wieku było jednym z ważnych źródeł utrzymania mieszkańców ziemi olkuskiej. Proces ten z pewnymi przerwami trwał do roku 2020. Działalność górniczą w kopalni Olkusz rozpoczęto w 1958 r., a pierwsze wyrobiska korytarzowe, które odwadniano, zaczęto drażyć na początku lat sześćdziesiątych XX wieku. Z kolei kopalnię Pomorzany zaczęto budować w 1969 r., a pierwsze odcinki chodników drenujących wykonano na początku lat siedemdziesiątych XX wieku. Należąca do ZGH „Bolesław” Kopalnia Olkusz-Pomorzany, powstała w wyniku połączenia obu kopalń, w trakcie procesu wydobywczego, wypompowywała na powierzchnię (według danych z II kwartału 2020 r.), 239,1 m³/min wód dopływających do wyrobisk dołowych Kopalni. W chwili obecnej złoża rud uznane za ekonomicznie opłacalne do wydobycia zostały zczepane i Kopalnia Olkusz-Pomorzany z dniem 31 grudnia 2020 r. zakończyła wydobycie¹³. Obecnie prowadzony jest proces likwidacji Kopalni¹⁴. Plan ruchu/likwidacji kopalni przewiduje zakończenie procesu na rok 2025. Najważniejszym jej etapem jest zatopienie Kopalni w sposób naturalny, które rozpoczęło się poprzez wyłączenie z ruchu pomp głównego odwadniania od grudnia 2021 r.

Po zaprzestaniu odwadniania Kopalni lej depresji zacznie wypełniać się wodą z przepływów podziemnych i opadów. Towarzyszyć temu będzie powstawanie

⁹ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

¹⁰ Wg danych GOS z 2017 r.

¹¹ Dalej: Urząd.

¹² Aktualizowany zarządzeniami Wójta: nr 17/2015 z 15 września 2015 r., nr 19/2015 z 7 grudnia 2015 r., 5/2016 z 15 kwietnia 2016 r., nr 1/2019 z 2 stycznia 2019 r., 6/2020 z 18 marca 2020 r., nr 14/2020 z 16 września 2020 r., nr12/2021 z 27 kwietnia 2021 r.

¹³ W dniu 29 kwietnia 2020 r. Zarząd spółki ZGH Bolesław podjął uchwałę nr 60/2020 w sprawie zakończenia wydobycia rud cynkowo-ołowiowych z dniem 31 grudnia 2020 r.

¹⁴ W dniu 21 października 2020 r. do Dyrektora OUG w Krakowie wpłynął wniosek ZGH Bolesław. w sprawie zatwierdzenia planu ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalnia „Olkusz-Pomorzany” na lata 2021-2025. Decyzją z dnia 23 grudnia 2020 r. znak KRA.9200.13.2020.MM, l.dz. 36753/12/2020 Dyrektor OUG w Krakowie zatwierdził planu ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalni „Olkusz – Pomorzany” na lata 2021-2025.

zalewisk, lokalnych zapadlisk, a także zaniki bądź znaczne zmniejszanie cieków wodnych w tym rzek Baby, Białej, Sztoły i Białej Przemszy. Proces ten będzie trwał według szacunkowych danych od kilkunastu do kilkudziesięciu lat.

Wody z odwadniania wyrobisk podziemnych Kopalni Olkusz-Pomorzany trafiały, zlokalizowanym na terenie Gminy kanałem Dąbrówka, do płynącej także przez teren Gminy rzeki Biała, oraz na terenie Olkusza kanałem południowym do rzeki Baba, będącej dopływem rzeki Sztoła. Rzeka Biała jest największym, lewobrzeżnym dopływem Białej Przemszy.

(akta kontroli str. 665)

Zgodnie z informacją uzyskaną w Okręgowym Urzędzie Górniczym w Krakowie, w okresie od 1 stycznia 2018 r. do 31 grudnia 2019 r. Kopalnia Olkusz-Pomorzany funkcjonowała w oparciu o Plan ruchu zakładu górniczego Kopalni Olkusz-Pomorzany na lata 2018-2022, zatwierdzony decyzją Dyrektora Okręgowego Urzędu Górniczego z dnia 19 grudnia 2017 r., znak KRA.920.201.2017.MM. Plan ruchu został sporządzony przez przedsiębiorcę m.in. w oparciu o warunki koncesji:

- nr 172/93 udzielonej przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 20 lipca 1993 r. (ze zm.) dla złoża „Pomorzany” dla Zakładów Górniczo-Hutniczym Bolesław¹⁵,
- nr 8/2003 udzielonej przez Ministra Środowiska z dnia 15 października 2003 r. (ze zm.) dla złoża „Olkusz” dla Zakładów Górniczo-Hutniczym Bolesław¹⁶,
- nr 1/2009 udzielonej przez Ministra Środowiska decyzją z dnia 2 lutego 2009 r. (ze zm.) dla złoża „Klucze I” dla ZGH Bolesław,

oraz załączniki do wniosków koncesyjnych, tj. Projekty Zagospodarowania Złóż (z ich późniejszymi zmianami).

Wraz z planem ruchu na lata 2018-2022 przedsiębiorca ZGH Bolesław przedłożył pozytywne opinie jednostek samorządu terytorialnego, tj. postanowienia Burmistrza Miasta i Gminy Olkusz znak KU/OZ.670.15.2017 z dnia 2 listopada 2017 r., Wójta Gminy Bolesław znak GRE.6524.4.2017 z dnia 30 października 2017 r. i Wójta Gminy Klucze znak GPK.6524.5.2017 z dnia 26 października 2017 r.

(akta kontroli str. 665-666)

1.2 Gmina Bolesław podejmowała wobec ZGH Bolesław działania wynikające z przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze¹⁷, w zakresie obejmującym opiniowanie planów ruchu zakładu górniczego i dodatków do ww. planów oraz koncesji. Wśród nich można wymienić m.in.: postępowanie dotyczące zmiany koncesji nr 172/93 z dnia 20 lipca 1993 r. (ze zm.), wydanej przez Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, wraz z poprzedzającą ją decyzją o środowiskowych uwarunkowaniach, zgody na realizację przedsięwzięcia (decyzja Wójta Gminy Bolesław z dnia 20 lutego 2012 r. znak Oś.6220.5.2011). W roku 2017 Gmina zaopiniowała pozytywnie przedłożony przez ZGH „Bolesław” Plan ruchu Kopalni Olkusz-Pomorzany na lata 2018-2022, a w kolejnych latach dodatki do przedmiotowego planu ruchu nr 3, nr 6, nr 10. Wszystkie ww. dokumenty zostały zatwierdzone przez Dyrektora Okręgowego Urzędu Górniczego w Krakowie.

(akta kontroli str. 62, 66, 160-182)

¹⁵ Właścicielem tej koncesji był podmiot państwowy Zakłady Górniczo-Hutnicze Bolesław, który był poprzednim właścicielem Kopalni Olkusz-Pomorzany.

¹⁶ Właścicielem tej koncesji także był podmiot państwowy Zakłady Górniczo-Hutnicze Bolesław.

¹⁷ Dz. U. z 2022 r. poz. 1072 ze zm., dalej: „ustawa Pgg”.

Urząd wydał opinię *Planu ruchu likwidowanego zakładu górniczego kopalni „Olkusz-Pomorzany”*, tj. postanowienie Wójta Bolesław znak: GRE.6524.3.2020 z dnia 2 października 2020 r. opiniujące pozytywnie, z uwagami określonymi w uzasadnieniu, *Plan ruchu likwidowanego zakładu górniczego kopalni „Olkusz-Pomorzany” na lata 2021 – 2025*. W wydanej opinii zawarto szereg uwag z zakresu szeroko rozumianej ochrony środowiska. Nie zostały one jednak uwzględnione, gdyż, jak wskazał Dyrektor Okręgowego Urzędu Górniczego w Krakowie w decyzji KRA.9200.13.2020MM z dnia 23 grudnia 2020 r. „... wykraczają poza rzeczowy zakres opiniowania określony w art. 108 ust. 6b Pgg w związku z art.7 Pgg lub też dotyczą zagadnień, które nie są objęte zakresem rzeczowym planu ruchu likwidowanego zakładu górniczego.”

Mieszkańcy Gminy Bolesław nie uczestniczyli w procesie opiniowania planu ruchu. Organ opiniujący (Wójt) powinien wyrazić swoją opinię w ciągu 14 dni, a brak stanowiska Wójta Gminy w tym terminie oznacza, że nie wnosi on żadnych uwag do projektu planu. Wójt poinformował, że z tego powodu „*kwestia upubliczniania oraz zbierania i analizowania uwag mieszkańców nie była rozpatrywana*”.

NIK podziela opinię Wójta, że termin 14 dnia na wydanie opinii praktycznie uniemożliwia społeczeństwu udział w procesie opiniowania planu ruchu/likwidacji zakładu górniczego.

(akta kontroli str. 63, 69-110)

1.3 Informację o konkretnym terminie zaprzestania pompowania wód dołowych Urząd otrzymał w dniu 26 października 2021 roku pismem znak MS/DWY/21010/2021 z dnia 25 października 2021 r. od ZGH Bolesław” S.A. w Bukownie. W ww. piśmie wskazano, iż nastąpi to w końcu grudnia 2021 r.

Mieszkańcy gminy Bolesław byli informowani o możliwych skutkach zaprzestania funkcjonowania Kopalni Olkusz-Pomorzany znacznie wcześniej. W roku 2000 rozpoczął swoją pracę Zespół koordynujący dla rozwiązania problemu zaopatrzenia w wodę pitną rejonu olkuskiego po likwidacji kopalń ZGH „Bolesław”. W posiedzeniach zespołu brali udział zarówno wójtowie i burmistrzowie sąsiadujących gmin z terenu powiatu olkuskiego (Bolesław, Bukowno, Klucze, Olkusz), jak również pracownicy Urzędu. Informacje o pracy zespołu były przekazywane Radzie Gminy Bolesław.

W ramach realizacji przez Gminę Bolesław opisanego w dalszej części wystąpienia pokontrolnego projektu partnerskiego pn. „Zaopatrzenie w wodę mieszkańców ziemi olkuskiej po zakończeniu eksploatacji złóż przez ZGH „Bolesław”, w roku 2014 zrealizowano m. in. następujące działania:

- 1) Wykonanie społecznej kampanii informacyjno-promocyjnej, w ramach której w okresie od 26 czerwca 2014 r. do 30 marca 2017 r. przeprowadzono: badania ankietowe, zorganizowano konferencje informacyjne i prasowe, przygotowano i rozdystrybuowano ulotki/foldery, przygotowano i opublikowano artykuły prasowe w prasie lokalnej i regionalnej, utworzono stronę www i infolinię telefoniczną, itd.
- 2) Wykonanie Analizy społecznych skutków restrukturyzacji Zakładów Górniczo - Hutniczych „Bolesław” wraz z określeniem katalogów środków zaradczych, która podlegała otwartym konsultacjom społecznym w dniach 14 sierpnia 2014 r. – 25 sierpnia 2014 r.
- 3) Wykonanie „Strategii rozwoju dla obszaru funkcjonalnego zajmowanego przez gminy Olkusz, Bukowno, Bolesław i Klucze, która określi plan działań wobec ewentualnych podtopień na obszarach znajdujących się w strefie oddziaływania działalności górniczej”, w tym przeprowadzono konsultacje społeczne przedmiotowego dokumentu (w okresie od 21 listopada 2014 r. do 2 grudnia 2014 r.).

Ponadto, w ostatnim dniu konsultacji odbyło się w Centrum Kultury w Bolesławiu spotkanie wykonawcy strategii z mieszkańcami, w którym wzięły udział 23 osoby. W terminie określonym w ogłoszeniu nie wpłynęły pisemne uwagi czy zastrzeżenia od mieszkańców.

(akta kontroli str. 63, 201-457, 667)

W projektach dokumentów planistycznych Gminy opracowywanych w latach 2004-2005, 2016 i 2019-2021¹⁸ zostały także przyjęte zapisy, które uwzględniały możliwe skutki likwidacji górnictwa. W procedurze ww. planów po zawiadomieniu mieszkańców gminy poprzez ogłoszenia w prasie, na tablicach ogłoszeń oraz na stronie internetowej urzędu, przeprowadzono dyskusje publiczne nad przyjętymi w projekcie planu miejscowego rozwiązaniami, i tak:

- w dniu 6 lipca 2004 r. w projekcie MPZP Gminy Bolesław poruszono m.in. zagadnienie likwidacji kopalni oraz skutków hydrogeologicznych tego procesu;
- w dniu 27 września 2016 r. w projekcie MPZP dla części Gminy Bolesław obejmującej miejscowości Bolesław, Laski, Kolonia i Hutki, przedmiotem dyskusji były m.in. ograniczenia w zagospodarowaniu terenów, związane głównie z górnictwem, w tym planowane strefy zagrożenia podtopieniem wodami gruntowymi po zamknięciu Kopalni.

Także przed zmianą aktualnie obowiązującego MPZP uchwalonego 22 czerwca 2021 r. wyłożono dwukrotnie projekt planu i przeprowadzono dyskusję w dniach 1 marca 2021 r. oraz 6 maja 2021 r.

Powierzchnia prognozowanych podtopień w aktualnym MPZP wynosi ok. 1099 ha, natomiast zalewisk – ok. 37 ha.

(akta kontroli str. 183-199, 627, 631, 668)

1.4 Gmina podejmowała działania na rzecz minimalizowania skutków likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany, szczególnie w aspekcie zabezpieczenia dla gmin regionu olkuskiego wody pitnej.

Burmistrz Miasta i Gminy Olkusz, Burmistrz Miasta Bukowno, Wójt Gminy Klucze, Wójt Gminy Bolesław oraz Zarząd Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. z siedzibą w Olkuszu¹⁹ w piśmie z dnia 28 września 2012 r. do RDOŚ dokonali zgłoszenia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku, w związku z „przewidywanym na 2016 r. rozpoczęciem procesu likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany”. Jako kryterium wystąpienia szkody w wodach podano:

- pogorszenie warunków poboru lub uzdatniania wody przeznaczonej do spożycia w związku ze zmianami standardów jakości tej wody, o których mowa w art. 50 ust. 1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne²⁰, spowodowane przewidywanym na 2016 r. rozpoczęciem procesu likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany poprzez jej całkowite zatopienie,
- podwyższenie poziomu wód podziemnych, powodujące niekorzystne zmiany jakościowe tych wód i środowisk od nich zależnych - w obszarze leja depresji,
- konieczność zmiany dotychczasowego sposobu wykorzystania powierzchni ziemi w związku z wystąpieniem zalewisk i podtopień.

W piśmie powołano się na opracowania naukowe wskazujące na bardzo poważne skutki likwidacji Kopalni poprzez całkowite zaprzestanie pompowania, w tym m.in. ponadnormatywne stężenie siarczanów oraz pierwiastków śladowych w wodach

¹⁸ Studium zagospodarowania przestrzennego i miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie i w pełnej treści dokumenty planistyczne Gminy Bolesław dostępne są na stronie internetowej Urzędu Gminy Bolesław w BIP oraz pod adresem: <http://mapa.inspire-hub.pl/#/gmina-boleslaw-powiat-olkuski>.

¹⁹ Dalej: PWiK w Olkuszu.

²⁰ Dz.U. z 2021 r. poz. 2233, ze zm.

podziemnych, uniemożliwiający ich wykorzystanie w charakterze wody pitnej, a także migrację zanieczyszczonych wód w warstwie wodonośnej oraz lokalne podtopienia terenu, skutkujące koniecznością zmiany dotychczasowego sposobu wykorzystania powierzchni ziemi. Wskazywano także na dwa alternatywne sposoby likwidacji Kopalni, tj. likwidację z zachowaniem dotychczasowego pompowania oraz z częściowym utrzymaniem pompowania wód kopalnianych w rejonie Komory Pomp Głównego Odwadniania przy szybie Bronisław.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska wydał 23 czerwca 2015 r. postanowienie, znak: ZS.510.11.2012.ZW, o odmowie wszczęcia postępowania w sprawie bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku w wodach oraz powierzchni ziemi, w wyniku przewidywanego na rok 2016 rozpoczęcia procesu likwidacji kopalni rud cynku i ołowiu Olkusz-Pomorzany poprzez jej całkowite zatopienie.

Zgłaszający zagrożenie szkodą wnieśli zażalenie na postanowienie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska²¹, który postanowieniem z dnia 12 listopada 2015 r., znak: DOA-ks.510.50.2015.mp.1, uchylił w całości postanowienie Regionalnego Dyrektora i orzekł o wszczęciu postępowania przed Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska.

Na ww. postanowienie GDOŚ skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie²² złożyły ZGH „Bolesław”. WSA, - w wyroku z dnia 9 czerwca 2016 r., sygn. akt IV SA/Wa 80/16, oddalił skargę ZGH Bolesław.

ZGH Bolesław złożyły skargę kasacyjną od ww. wyroku WSA do Naczelnego Sądu Administracyjnego²³, który wyrokiem z dnia 20 lutego 2019 r., sygn. akt II OSK 792/17, uchylił zaskarżony wyrok WSA oraz zaskarżone postanowienie GDOŚ.

GDOŚ, postanowieniem z dnia 14 grudnia 2020 r., znak: DOA-ks.510.50.2015.MM.2, umorzył swoje postępowanie w sprawie rozpatrzenia zażalenia na postanowienie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska z dnia 23 czerwca 2015 r., znak: ZS.510.11.2012.ZW. Postanowienie GDOŚ z 14 grudnia 2020 r., a także postanowienie RDOŚ z 23 czerwca 2015 r. o odmowie wszczęcia postępowania stało się prawomocne.

Długotrwały proces rozpatrywania zgłoszenia szkody, z odmiennymi rozstrzygnięciami rozpatrujących je instytucji państwowych i sądów administracyjnych wskazują na złożoność problematyki odpowiedzialności za skutki likwidacji Kopalni i brak skuteczności działań podejmowanych ze strony dotkniętych tymi skutkami gmin.

(akta kontroli str. 666-668)

Urząd podejmował także próby zabezpieczenia interesów lokalnej społeczności na etapie prywatyzacji Zakładów Górniczo – Hutniczych „Bolesław” S.A., poprzez skierowanie do Ministra Skarbu Państwa prośby o zawarcie w akcie notarialnym planowanej sprzedaży lub prywatyzacji zapisów gwarantujących zapewnienie skutecznej formy ochrony praw mieszkańców i lokalnych samorządów. W tym celu, w dniu 15 marca 2012 r. PWiK w Olkuszku skierowało w imieniu wspólników (tj. gmin: Olkusz, Bukowno, Bolesław i Klucze) do Ministra Skarbu Państwa pismo podpisane przed władzami przedmiotowych gmin, na które uzyskano stanowisko Ministra wyrażone w piśmie znak: DPR-HS-426-232/12 (MSP/DPR/3831/12/OH) z dnia 25 kwietnia 2012 r. W piśmie zawarto m.in. stwierdzenia: „(...) *Kwestia odpowiedzialności Spółki za skutki swojej działalności w aspekcie zaopatrzenia mieszkańców regionu olkuskiego w wodę była przedmiotem opinii prawnych. (...)*

²¹ Dalej: GDOŚ.

²² Dalej: WSA w Warszawie.

²³ Dalej: NSA.

Jedna z opinii prezentuje stanowisko wykluczające taką ewentualność.” Z pisma wynikało, że w obecnym stanie prawnym brak podstaw, by obowiązki przewidziane uchwałą nr 85/63 Rady Ministrów²⁴ mogły obciążyć ZGH „Bolesław”.

(akta kontroli str. 670-671)

Przyjęty przez ZGH „Bolesław” sposób likwidacji Kopalni poprzez zatopienie jej wymusił na PWiK w Olkuszu oraz na lokalnych samorządach konieczność niezwłocznego poszukiwania alternatywnych źródeł zaopatrzenia w wodę rejonu olkuskiego. W ramach zabezpieczenia się przed skutkami likwidacji Kopalni, Gmina Bolesław włączyła się w budowę nowego systemu zaopatrzenia w wodę mieszkańców powiatu olkuskiego, obejmującego m.in. budowę na terenie gminy Klucze, poza obszarem leja depresji (będącego skutkiem działalności Kopalni), studni głębinowych. Dotychczasowy system zaopatrzenia w wodę mieszkańców powiatu olkuskiego opierał się głównie na zasobach odpompowywanych wód kopalniach, których część po uzdatnieniu wykorzystywano na cele zaopatrzenia w wodę miejscowej ludności. Dnia 20 grudnia 2012 r. zawarte zostało porozumienie pomiędzy Gminą Olkusz (Liderem) oraz Gminą Bukowno, Gminą Bolesław, Gminą Klucze, PWiK Sp. z o.o. w Olkuszu (Partnerami) i Stowarzyszeniem „Szansa Białej Przemyszy” (Partnerem Społecznym) mające na celu realizację projektu pn. *„Zaopatrzenie w wodę mieszkańców ziemi olkuskiej po zakończeniu eksploatacji złóż przez Zakłady Górniczo-Hutnicze Bolesław”*.

Zgodnie z informacją uzyskaną od Lidera Projektu, PWiK Sp. z o.o. w 2016 r. zakończyło projekt związany z budową I etapu zmiany systemu zaopatrzenia w wodę. Projekt uwzględniał budowę nowego zastępczego źródła wody dla mieszkańców gmin: Olkusz, Bukowno, Bolesław i Klucze po likwidacji kopalń ZGH „Bolesław”, którym są ujęcia wód głębinowych na terenie Gminy Klucze. Aby zabezpieczyć i zagwarantować ciągłość dostawy wody wybudowano ponad 17 kilometrów magistrali wodociagowych, dwa nowe ujęcia wód głębinowych wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą, tj. siecią energetyczną oraz teletechniczną służącą do zasilania, sterowania i monitorowania nowego systemu wodociagowego oraz zmodernizowano dwa istniejące ujęcia. Wytycznymi dla lokalizacji nowych ujęć były wskazania środowiska naukowego z AGH w Krakowie w specjalności hydrogeologii. Naukowcy określili zasięg leja depresji, jaki został wytworzony w skutek działalności kopalni i wskazali lokalizację nowych ujęć poza tym obszarem tym obszarem, aby likwidacja olkuskich kopalń nie miała negatywnego wpływu na funkcjonowanie nowych ujęć wody. PWiK Sp. z o.o. prowadzi prace związane z lokalizacją nowych ujęć, ale w takiej lokalizacji aby budowa nowych ujęć nie oddziaływała na te istniejące w Kluczach, na których oparty jest w tym momencie system zaopatrzenia w wodę (zachodzi oddziaływanie studni). Na zlecenie PWiK sp. z o. o., w 2021 r. naukowcy z Politechniki Krakowskiej dokonali weryfikacji według aktualnej wiedzy i uwarunkowań bezpieczeństwa ilościowego, jakościowego i infrastrukturalnego docelowego systemu zaopatrzenia w wodę gmin: Olkusz, Bukowno, Klucze i Bolesław i przedstawili rekomendacje dotyczące dalszych działań w zakresie budowy nowych źródeł wody i wodociągów.

Realizacja poszczególnych elementów zawartych w rekomendacjach warunkowana jest pozyskaniem finansowania. W tym celu prowadzone jest postępowanie odszkodowawcze w stosunku do ZGH Bolesław. W związku z tym, PWiK Sp. z o.o.

²⁴ W dniu 21 lutego 1963 r. Rada Ministrów PRL podjęła (niepublikowaną) uchwałę nr 85/86 w sprawie zabezpieczenia dostaw wody dla mieszkańców, przemysłu i rolnictwa rejonu olkuskiego w związku z zanikiem wody wskutek robót górniczych. Wskazano w niej obowiązki nałożone w tym zakresie na m.in. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach i Krakowie oraz ministrów rządu PRL – wśród tych organów nie wskazano na ZGH Bolesław.

było stroną dwóch postępowań sądowych prowadzonych w Sądzie Okręgowym w Krakowie IX Wydział Gospodarczy:

- z powództwa ZGH „Bolesław” przeciwko PWIK Sp. z o.o. o ustalenie przez sąd, iż nie ponoszą żadnej odpowiedzialności (ani *ex delicto*, ani *ex contractu*) z powodu m.in. wyłączenia głównego systemu odwodnienia Kopalni i zaprzestania zrzutu wody do Kanału Południowego (sygn. akt IX GC 543/13 – sprawa założona w czerwcu 2013 r.) - sprawa prawomocnie zakończona poprzez odrzucenie pozwu;

- z powództwa PWIK Sp z o.o. przeciwko ZGH „Bolesław” o zapłatę 64.015.224,00 zł na pokrycie przewidywanej szkody górniczej (zanieczyszczenie wód podziemnych szkodliwymi jonami siarczanowymi), spowodowanej wyborem przez ZGH „Bolesław” sposobu likwidacji kopalni, poprzez całkowite zatopienie Kopalni - PWIK Sp. z o.o. utraciło dotychczasowe źródło zaopatrzenia w wodę do celów pitnych i przemysłowych, a w konsekwencji musiało pozyskać nowe źródło wody pitnej, usytuowane poza lejem depresji w Gminie Klucze oraz musiało przebudować sieć wodociagową (sygn. akt. IX GC 99/14 - sprawa założona w lutym 2014 r.) – sąd uznał powództwo PWIK Sp. z o.o. za uzasadnione co do zasady - prawomocny wyrok wstępny²⁵. Obecnie w sprawie o zapłatę trwa postępowanie dowodowe, a Sąd Okręgowy w Krakowie wezwał strony do złożenia pism procesowych oraz wniosków dowodowych. Przeprowadzono także negocjacje ugodowe wiosną 2022 r., ale strony nie wypracowały wspólnego stanowiska i nie doszło do zawarcia ugody sądowej. Trwa wymiana korespondencji procesowej pomiędzy stronami.

(akta kontroli str. 668-669)

Innym wskazanym przez Wójta istotnym problemem dla Gminy jest rekultywacja zlokalizowanych na terenie Gminy (poza terenem i obszarem górniczym) osadników poflotacyjnych odpadów z działalności Kopalni Olkusz-Pomorzany, na których zdeponowano ponad 50 mln ton odpadów z kilkudziesięcioletniej eksploatacji rud cynku i ołowiu przez tę Kopalnię. Z uwagi na wielkość obiektu, jak i uciążliwość dla otoczenia (pylenie, wody odpadowe), stanowią one jeden z głównych problemów Gminy, w rozwiązaniu którego pomoc zadeklarowały ZGH „Bolesław”. Osadniki są wypiętrzone ponad otaczający teren o ok. 50 m i zajmują ok. 110 ha powierzchni. Rury odprowadzające wody z osadnika (tzw. wody nadosadowe) do przepompowni przy kanale poflotacyjnym, następnie do kanału Dąbrówka i dalej do rzeki Biała są umieszczone w skarpach osadników. Skarpy są bardzo skąpo pokryte roślinnością trawiastą i nielicznymi karłowatymi drzewami – pozostałe części powierzchni osadników stanowią materiały sypkie. Wody nadosadowe częściowo wykorzystywane są do zraszania skarp osadników w celu zmniejszenia zapylenia. Na terenie osadników funkcjonuje wybudowany częściowo ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, będący inwestycją proekologiczną pozwalającą ograniczyć zawartość cynku i ołowiu w odpadach, Zakład Przerobu Odpadów Poflotacyjnych, odzyskujący (w obiegu zamkniętym) koncentrat cynkowo-ołowiowy. Zgodnie z podpisanym listem intencyjnym, po zmianie przez Gminę MPZP, ZGH „Bolesław” przeprowadzą rekultywację osadników w kierunku ograniczenia zapylenia oraz zmianę przeznaczenia terenu na „sportowo-rekreacyjne”, obejmujące m.in. zabudowę infrastruktury turystycznej, stok narciarski, a także farmę fotowoltaiczną o mocy 10 MW i wiatraki produkujące energię odnawialną.

(akta kontroli str. 111-159, 617-623, 670)

Po zakończeniu odwadniania górotworu przez Kopalnię Olkusz-Pomorzany, nierozstrzygnięty jest temat przepustów umiejscowionych w kanale Dąbrówka

w ciągach dróg lokalnych. Wójt poinformował, że Gmina nie posiada w swoim zasobie obiektów inżynierskich w postaci mostów bądź przepustów zlokalizowanych na kanałach technologicznych służących odprowadzaniu wód technologicznych. Wójt stwierdził, że: „Gmina nie prowadziła i nie zamierza prowadzić bieżących remontów wspomnianych przepustów. (...) Należy zaznaczyć, że drogi zostały wybudowane (powstały) znacznie wcześniej niż kanał Dąbrówka, a budowa przepustów była konieczna ze względu na przecinanie się trasy kanału z istniejącymi drogami. Przepusty w żaden sposób nie były związane z potrzebami zarządzania drogami, a służyły wyłącznie do prawidłowego odprowadzania wody (odwodnienie górotworu), co z kolei było ściśle związane z działalnością gospodarczą spółki. Z tych zatem powodów stanowisko Gminy jest jednoznaczne, że przepusty stanowią własność ZGH „Bolesław” SA”.

Jednak sprawa nie jest jednoznaczna ponieważ, o ile administratorem cieków wodnych (kanałów technologicznych) są ZGH „Bolesław”, to na podstawie decyzji Wojewody Małopolskiego z 4 stycznia 2012 r. Gmina stała się właścicielem części działek, na których zlokalizowana jest część kanału Dąbrówka. Ponadto przepust jest drogowym obiektem inżynierskim, o którym mowa w art. 4 pkt 12 ustawy z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych²⁶, a jego utrzymanie należy do obowiązków zarządcy drogi. Z dostarczonej do badania dokumentacji wynika, że dotychczasowe działania Gminy na rzecz „przekonania” ZGH Bolesław do potrzeby ponoszenia kosztów remont tych obiektów były skuteczne, na co wskazuje np. remont przepustu drogowego na Kanale Dąbrówka przy ul. Bolesławskiej (w miejscowości Kolonia) w czerwcu 2018 r., jednak ponowny remont tego obiektu, konieczny po uszkodzeniu w wyniku ulewnych deszów w lipcu 2020 r., został uwarunkowany „uregulowaniem przez Gminę przepływu wód opadowych” w rejonie przedmiotowego przepustu.

W wyniku prowadzonych przez Gminę rozmów, ZGH „Bolesław” zleciły wykonanie „Koncepcji wykorzystania Kanału Dąbrówka po zaprzestaniu pompowania wód kopalnianych wraz z koncepcją płytkiej melioracji wodnej prognozowanych terenów zagrożonych podtopieniami po zakończeniu działalności górniczej” w której przewiduje się m.in. rozszczelnienie Kanału i wykonanie lub udrożnienie lokalnych rowów odwadniających w celu likwidacji negatywnych skutków związanych podtopieniami i zalewiskami.

(akta kontroli str. 67, 531-615, 627-649)

1.5 Na terenie gminy Bolesław zaobserwowano negatywne skutki w środowisku spowodowane zaprzestaniem pompowania wód w procesie likwidacji Kopalni w postaci m.in. stwierdzonego 7 stycznia 2022 r. w południowo-zachodniej części byłego obszaru górniczego „Pomorzany III”, ok. 200 m od zabudowań, zapadliska w postaci leja o promieniu kilkudziesięciu metrów i głębokości ok. 15 m. Zapadlisko powstało w miejscu wcześniej zasypanego i zrehabilitowanego zapadliska o numerze XVIII (parcela nr I) o promieniu ok. 65 m i głębokości ok. 40 m powstałego w maju 1982 r. w wyniku niekontrolowanego zawału skał stropowych. Powiększanie się zapadliska zostało potwierdzone w trakcie przeprowadzonych 4 marca 2022 r. oględzin. Innym zjawiskiem obserwowanym po zaprzestaniu pompowania wód podziemnych Kopalni jest zmniejszony poziom zanieczyszczonej osadem wody w kanale Dąbrówka oraz w rzece Biała na odcinku od połączenia z kanałem Dąbrówka do ujścia do Białej Przemszy. Po zaprzestaniu pompowania Kopalni, kanałem (oprócz wód opadowych) płynęły głównie oczyszczone ścieki z oczyszczalni ścieków z Olkusza oraz z osadników poflotacyjnych odpadów z działalności Kopalni Olkusz-Pomorzany, zlokalizowanych w północno-wschodniej części Gminy Bolesław. Zdaniem Wójta, „Pozostałe odcinki rzeki Biała pozostają w niezmienionej formie tj. odcinek za zabudowaniami przy ul. Leśnej w Laskach jest osuszony od ok. 40 lat,

²⁶ Dz. U. z 2022 r. poz. 1693.

a na odcinku biegnącym od źródeł przez tereny leśne w Laskach nadal istnieją stawy rybne”. Powyższe fakty zostały potwierdzone w trakcie przeprowadzonych w dniu 11 maja 2022 r. oględzin.

W trakcie oględzin, nie stwierdzono występowania na terenie Gminy zalewisk lub podtopień. Wójt stwierdził, że „Na przestrzeni ostatnich lat wielokrotnie zwracano się do administratorów cieków wodnych przebiegających przez Gminę Bolesław. Na początku do Małopolskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Krakowie, a następnie do Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie w sprawie udrożnienia, oczyszczenia i odmulenia koryta rzeki Biała, ale także cieków Sztolnia Ponikowska i Struga. W planach na najbliższe miesiące jest także powołanie spółki wodnej, która byłaby odpowiedzialna za utrzymanie rowów melioracyjnych zabezpieczających przed ewentualnymi podtopieniami głównie miejscowości Laski, Kolonia, Krążek, Podlipie”.

W zaopiniowanym przez Gminę Planie ruchu likwidowanego zakładu górniczego kopalni „Olkusz-Pomorzany” w punkcie 26.7 „Sposób przeciwdziałania zmianom stosunków wodnych na powierzchni po zatopieniu wyrobisk zakładu górniczego i podniesieniu poziomu wód gruntowych, z uwzględnieniem metod i środków zapobiegających powstawaniu zalewisk i podtopień terenów powierzchni” ujęto zapis, że w przypadku zaistnienia zalewisk i podtopień w miejscach, w których nie występowały one przed powstaniem Kopalni i były związane z jej działalnością, a stan taki będzie traktowany jako szkoda/uszczerbek właściciela nieruchomości, zakłada się alternatywnie wykonanie przez ZGH „Bolesław” działań naprawczych: wykupienie gruntu objętego szkodą, zapłata odszkodowania w granicach szkody lub zapobieżenie zjawisku powstawania zalewisk poprzez stworzenie systemu odwodnienia i retencji.

(akta kontroli str. 64-65, 616-626, 659-660, 668-669)

W dniu 4 lutego 2022. odbyło się zorganizowane przez Starostę olkuskiego spotkanie on-line burmistrzów i wójtów regionu olkuskiego z Dyrekcją ZGH „Bolesław” w sprawie potencjalnych zagrożeń dotyczących występujących zapadlisk w związku z prowadzeniem działalności górniczej w latach 70-tych i 80-tych na zawał oraz planowanych sposobów przeciwdziałania tym zagrożeniom. W trakcie spotkania padła propozycja kontynuacji prac powołanego w 2021 r. zespołu ds. analizy aspektów prawnych dotyczących skutków środowiskowych związanych z likwidacją Kopalni Olkusz-Pomorzany. Do dnia 12 maja 2022 r. nie odbyło się jeszcze spotkanie tego zespołu.

(akta kontroli str. 660)

1.6 Na pytanie, jakie Urząd widzi problemy prawne utrudniające skuteczną obronę interesów społeczności lokalnej przed skutkami likwidacji zakładów górniczych na podstawie ustawy Pgg, Wójt odpowiedział m.in.: „Ustawodawca przy tworzenia nowych przepisów pozbawił gminy możliwości uzgadniania planów ruchu likwidowanych zakładów górniczych, a zgodnie z obecnie obowiązującą ustawą z dnia 9 czerwca 2011 roku organ opiniujący może jedynie przedstawić niewiążącą opinię i wyłącznie w zakresie określonym przez art. 7 Prawa geologicznego i górniczego²⁷.”

(akta kontroli str. 61, 65)

²⁷ Przepis kontrolera – art. 7 ustawy Pgg - Podejmowanie i wykonywanie działalności określonej ustawą jest dozwolone tylko wówczas, jeżeli nie naruszy ona przeznaczenia nieruchomości określonego w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz w odrębnych przepisach, a w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podejmowanie i wykonywanie działalności określonej ustawą jest dopuszczalne tylko wówczas, jeżeli nie naruszy ona sposobu wykorzystywania nieruchomości ustalonego w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w odrębnych przepisach”

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

IV. Uwagi i wnioski

W związku z niestwierdzeniem nieprawidłowości Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag ani wniosków.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Dyrektora Delegatury NIK w Katowicach. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Katowice, dnia 9 września 2022 r.

Kontrolerzy
Mirosław Sekuła
Doradca techniczny

.....

Stanisław Tarnowski
Gł. specjalista kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Katowicach

.....